

Szerkesztette

NAGY JANKA

TEODÓRA –

BÉLI GÁBOR

A jog kulturális holdudvara

A magyar jogtörténet,
jogi kultúrtörténet európai
kontextusai

Jogtörténeti
Értekezések 56.

JOGTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK 56.

Sorozatszerkesztő
MEZEY BARNA

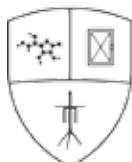
NAGY JANKA TEODÓRA – BÉLI GÁBOR (szerk.)

A jog kulturális holdudvara

A magyar jogtörténet, jogi kultúrtörténet
európai kontextusai

JOGTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK 56.

A kötet az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat tagjaként
az ELTE Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszékén működő
MTA–ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport programja keretében jelenik meg.
mtajogtortenet.elte.hu

ELKH
Eötvös Loránd
Kutatási Hálózat

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes, írásbeli hozzájárulásához van kötve.

© Szerzők, 2022

Technikai szerkesztő Szabó Ernő
Lektor Dr. Révész T. Mihály

www.gondolatkiado.hu
facebook.com/gondolatkiado

A kiadásért felel Bácskai István
A borító Megyeri-Pálffi Zoltán ötlete alapján készült
Tördelő Lipót Éva

ISBN 978 963 556 264 0
ISSN 0134-0026

In memoriam Kajtár István

Bognár Szabina*
**KÉT JOGTÖRTÉNÉSZI
ÉLETMŰ NÉPRAJZTUDOMÁNYI
HOZADÉKÁRÓL
CSIZMADIA ANDOR (1910–1985)
ÉS KAJTÁR ISTVÁN (1951–2019)**

A jogi néprajz interdiszciplináris területén jogtörténészek, néprajzosok, történészek dolgoznak együtt, újabb és újabb szempontokkal és eredményekkel gazdagítva több tudományterületet.¹ A különböző, jórészt intézményesült tudományágak határmezsgyéin született eredmények ugyanakkor gyakran perifériára szorulnak: a kutató választott szakterülete szempontjából „kis színesnek, hobbinak” minősülnek, a további érintett tudományterületek képviselőihez pedig gyakran el sem jutnak. Ezért talán nem érdemtelen jelen számadás, mely egymással mester-tanítványi viszonyban lévő két jogtudós néprajztudomány szempontjából is jelentős kezdeményezéseit sorakoztatja fel; egyúttal kísérletet tesz arra, hogy a két életmű jogi néprajzhoz kapcsolódó részeit integrálja a magyar népi jogéletkutatás történetébe. A számadás szomorú aktualitása Kajtár István halála: a rádöbbenés arra, hogy a jogi néprajz fontos jogtörténész bátyját veszítette el személyében.

Nincs nehéz dolga annak, aki közös pontokat keres a két nemzetközi hírű jogtörténészi életútban: a Csizmadia Andor által betöltött pozíciók közül többen Kajtár István is helyállt. Csizmadia 1958 szeptemberétől bő két évtizeden át volt a Pécsi Tudományegyetem, illetve a Janus Pannonius Tudományegyetem (1982-től) Állam- és Jogtörténeti Kar (ÁJTK) Jogtörténeti Tanszékének tanszékvezetője.² Kajtár István tudományos pályája is mindvégig ehhez a

* Bognár Szabina tudományos főmunkatárs, Bölcsészettudományi Kutatóközpont NTI (ELKH).
ORCID ID: 0000-0002-7136-4544

¹ Jelen tanulmány az NKFIH FK 19 132220 „Tagányi Károly (1856–1924) jogszokás-gyűjtő programja és hagyatékának tudománytörténeti jelentősége” című pályázat támogatásával készült.

² ADÁM Antal: Csizmadia Andor 70 éves. In ADÁM Antal – BENEDEK Ferenc – SZITA János (szerk.): *Jogtörténeti tanulmányok.. Emlékkönyv Csizmadia Andor hetvenedik születésnapjára*. Pécs, 1980. 22. p.

tanszékhez kötődött: 1974 és 1977 között demonstrátorként, majd 1979-ig tudományos továbbképzési ösztöndíjasként vett részt a tanszék munkájában. 1982-ben adjunktusi, majd 1989-ben docensi kinevezést kapott ugyanitt; 1995-ben nevezték ki a Jogtörténeti és Római Jogi Tanszék élére (majd az önállósult Jogtörténeti Tanszék élére), ahonnan 2013-ban nyugdíjba vonult.³ Csizmadia 1962 és 1964 között az ÁJTK dékánhelyettese, majd dékánja 1964-től 1968-ig; Kajtár István 1990-től 1996-ig dolgozott dékánhelyettesként ugyanitt.

A betöltött „közös” pozícióknál is fontosabbak ugyanakkor a két jogtörténetész kutatói érdeklődésében fellelhető párhuzamok, a „mester–tanítványi” viszony hozadékaként továbbvitt-kiteljesített kutatási témák. Csizmadia Andor kutatásainak fő területei: a városi és önkormányzati jog, a szociális jog, a jogi felsőoktatás története, különös tekintettel a pécsi egyetem történetére. A jogtörténet-tudomány historiográfiáját kutatva mindketten igyekeztek emléket állítani pécsi elődeik munkásságának, egyúttal jogtörténeti tananyag összeállításával járultak hozzá a jogászképzéshez. A jogi néprajzi érdeklődés tehát csupán egy volt a több kutatási terület közül, melyet Csizmadia Andor kedves tanítványára hagyományozott.

Csizmadia Andor néprajztudományi és jogi néprajzi érdeklődése

Csizmadia pályája kezdetén szülővárosában, Győrben aljegyzőként és kulturális előadóként dolgozott.⁴ Ekkor publikálta levéltári kutatásokon alapuló *A győri fertálymesterek* című tanulmányát. 1940-ben Kolozsvárra került, ahol tovább folytatta kutatásait a népi közigazgatásról, a tizedesek és fertálymesterek működéséről több tanulmányt is közreadott: 1942-ben jelent meg *Tizedesek a régi Kolozsváron*, valamint *Tizedesek és fertálymesterek* című írása⁵; illetve a *Szociális Szemlében* a *Fertálymesterek és tizedesek szerepe a magyar városok gazdasági és szociális életében* című munkája. Pályája során Csizmadia többször visszatért ehhez a tárgykörhöz: 1983-ban jelent meg *Népi közigazgatásunk tizedesi és fertálymesteri intézménye a győri hadnagyok, tizedesek és fertálymesterek* című tanulmánya.⁶ Csizmadia Andor tizedesekre és fertálymesterekre vonatkozó kutatásaira a néprajztudomány gyakran támaszkodik.⁷ Csizmadia kutatásaiból

³ Az életrajzi adatok forrása: NAGY Janka Teodóra: In memoriam Kajtár István. Abiit non obiit. Búcsúznak... *Jogtörténeti Szemle*, 2019. 3–4. sz. 93–94. p.

⁴ Az életrajzi adatok forrása: ÁDÁM i.m.

⁵ *Dunántúli Szemle*, (IX.) 1942. 1–2. sz. 4–22. p.

⁶ *Győri tanulmányok: tudományos szemle*, 1983. 5. sz. 45–73. p.

⁷ Vö. PETERCSÁK Tivadar: *A fertálymesterség*. Budapest–Eger, 2014. 18, 24, 27, 41. p.; BÁRTH János: Utcakapitányok, fertálymesterek, tizesbírók. In PETERCSÁK Tivadar – VERES Gábor – VERŐK

a községi szervezet („az igazgatás csírája”)⁸ és a községi közösségek (például a nyomásos gazdálkodás közössége, az erdőközösségek, a legelőközösségek, a hegyközösségek) és ezek szabályozásának (saját jogának) kutatása szintén a néprajztudomány fontos témája.

A tizedeseket Csizmadia elsősorban levéltári források alapján mutatja be, az abban az időben újraéledő intézmény értékeit számbavéve: „hogyan felgyújtsam a méceszt egy nagyszerű ősi intézmény homályba takart múltja előtt s tudatosítom a mai tizedesben az ősök munkájának szépségét és tiszteletét”.⁹ Ezekben a munkáiban a szerző nem támaszkodik terepkutatási eredményekre, csak érintőlegesen tér ki például arra, mit tart a kolozsvári szájhagyomány a tizedesekről. Csizmadia Andort a terepmunkára Magyary Zoltán kutatásai inspirálták, erről részletesen is olvashatunk Nagy Janka Teodóra A szociális közigazgatás komplex értelmezése a két világháború között című írásában.¹⁰ Magyary munkatársaival 1936 nyarán a tatai járásban kezdte meg kutatásait, „ténymegállapító felvételek”, melyek elsődleges célja a közigazgatás és az emberek viszonyának, a közigazgatás eredményességének felmérése és fejlesztése volt. Csizmadia nagyra értékelte Magyary tatai „mintajárásban” végzett vizsgálatait: az *Erdélyi Tudósító*ban sorozatot indított Szociális város – szociális vármegye cím alatt¹¹, tanulmányokat közölt Magyary közigazgatási racionalizálási kormánybiztosi szerepéről.¹² Nagy megállapítja, hogy a Magyary-iskola¹³ hatására végzett Csizmadia később maga is „szociális közigazgatási komplex áttekintést” Veszprém megyében, melynek eredményeit az 1950-es évek végén publikálta.¹⁴

Csizmadia 1946 és 1949 között Egerben élt és dolgozott, ahová Tóth József dékán, Czapi Gyula egri érsek és Mindszenty József bíboros invitálására

---

Attila (szerk.): *Tizedesek, utca kapitányok, fertálmesterek a Kárpát-medencében. A helyi érték. Kulturális örökség tanulmányok 2.* Eger, 2016. 9–42. p.

⁸ CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig.* Budapest, 1976. 53. p.

⁹ CSIZMADIA Andor: *Tizedesek a régi Kolozsváron.* Kolozsvár, 1942. 27. p.

¹⁰ NAGY Janka Teodóra: A szociális közigazgatás komplex értelmezése a két világháború között. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 2018. 1. ksz. 160–183. p.; Uő: Zoltán Magyarys Rolle in der dogmatischen und praktischen Begründung der ungarischen sozialen Verwaltung zwischen den beiden Weltkriegen. *Journal on European History of Law*, (VIII.) 2017. 2. sz. 108–113. p.

¹¹ CSIZMADIA Andor: Szociális város – szociális vármegye. *Erdélyi Tudósító*, (XII.) 1941. 1–12. sz.

¹² CSIZMADIA Andor: Magyary Zoltán szerepe a közigazgatás racionalizálásában. In CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig.* Budapest, 1976. 409–418. p.; Uő: Magyary Zoltán kormánybiztos és a közigazgatás racionalizálása. A magyar közigazgatás racionalizálásának programja (1932). In CSIZMADIA Andor: *Bürokrácia és közigazgatási reformok Magyarhonban.* Budapest, 1979. 434–451. p.

¹³ A Magyary-iskoláról bővebben: MEZEY Barna: A Magyar Közigazgatástudományi Intézet létrehozása a budapesti jogi karon 1931-ben. *Magyar Közigazgatás*, (LXI.) 2011. 2. sz. 13–21. p.

¹⁴ NAGY 2018. 175. p.; Vö.: CSIZMADIA Andor: A Veszprém megyei községek szociális, gyermekvédelmi és egészségügyi igazgatása. Veszprém megye községeinek komplex áttekintése. In *Szervezési és közigazgatási tanulmányok*. II. kötet. Budapest, 1959. 1–28. p.

érkezett, amikor is az Egri Érseki Jogakadémiát a megszervezendő Magyar Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának nyilvánították.¹⁵ Csizmadia Egerben 1946 decemberében Szociográfiai Intézetet szervezett, azzal a céllal, hogy Heves és a környező Nógrád, Borsod, Zemplén vármegyék szociális és gazdasági viszonyait, történeti és társadalmi problémáit tanulmányozzák, s ezen belül összegyűjtsék a vidék, főleg a palócok, a barkók, a matyók népi jogszokásait.¹⁶ Az 1947. év elején megnyílt Szociográfiai Intézet célkitűzéseit az igazgató, Csizmadia Andor jogtörténész négy pontban fogalmazta meg az intézet első, *A szociográfiai alapismeretek vázolata* című kiadványában. Elsődleges célként a népi jogszokások gyűjtését, a nép jogi meggyőződésének tanulmányozását, továbbá annak vizsgálatát jelölte meg, hogy „a jogszabályok miképpen mennek teljesedésbe az életben, s így az életviszonyok javítása milyen jogi reformokat tesz szükségessé”. A kutatások a különböző tudományágak képviselőinek bevonásával az egyes községek (városok), községcsoportok jogi, társadalmi és gazdasági viszonyait voltak hivatva feltárni úgy, hogy a kutatások eredményeit a „gyakorlati élet is érvényesíthesse”. Az intézet – alapítói szándékai szerint – egyben az északi vármegyék (Heves, Borsod, Zemplén, Abaúj és Nógrád) „állami és társadalmi berendezkedéséről”, gazdasági és kulturális életéről rendelkezésre álló adatok nyilvántartója, de adatgyűjtése kiterjed a „nem magyar szuverenitás alatt élő magyar etnikumra” is.¹⁷ Egy Szecsckó Károly által feltárt, Csizmadiának tulajdonított feljegyzés szerint az intézet céljai között szerepelt: „a felvidéki vármegyék gazdasági, kulturális és szociális adatainak, valamint népi jogszokásainak a gyűjtése, feldolgozása és községenként való közzététele, a hazai és a határon kívül élő katolikus sórványok nyilvántartása, illetve a reájuk vonatkozó adatok feldolgozása, valamint tudományos publikálása”.¹⁸ Az egri jogászképzésnek úgynevezett kiskollégiumi formában része lett a Bevezetés a népi jogéletkutatásba és a Szociográfia tantárgy is. A Szociográfiai Intézet mellett megalakítottak egy Népi Jogkutató és Összehasonlító Intézetet, egy Közigazgatási, egy Gazdaságjogi és Kereskedelem-tudományi, és egy Szövetkezetpolitikai Intézetet is, mindezek részei lettek volna egy „Északi Tudományos Intézetnek”.¹⁹ Csizmadia feljegyzésében úgy

¹⁵ SZECCKÓ Károly: Száz éve született Csizmadia Andor. *Comitatus: önkormányzati szemle*, (XX.) 2010. 10. sz. 54–58. p.

¹⁶ VERES Gábor: Népi jogszokások kutatása Heves megyében. *Agria*, (XXXIII.) 1997. 487–511. p.; Uő: Adatok a népi jog Heves megyei kutatástörténetéhez. In MEZEY Barna – NAGY Janka Teodóra (szerk.): *Jogi néprajz – Jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből*. ELTE Jogi Kari Tudomány 1. Budapest, 2009. 280–291. p.

¹⁷ CSIZMADIA Andor: *A szociográfiai alapismeretek vázolata*. Eger, 1947. 30. p.

¹⁸ SZECCKÓ Károly: Északi Tudományos Intézet terve az 1940-es évek végén. *Magyar Tudomány*, (XL.) 1995. 11. sz. 1384. p.

¹⁹ Uo. 1384–1385. p.

értékelt, hogy az Északi Tudományos Intézet működési feltételei már adottak, a munkatársak rendelkezésre állnak, csupán a jogi kereteket kellene megteremteni, ahogy az a Dunántúli Tudományos Intézet esetében rendeleti úton megtörtént.²⁰ Az Északi Tudományos Intézet három osztállyal indult volna: ezek az Államtudományi, a Szociográfiai és a Gazdaságkutató osztály. Közülük a Szociográfiai osztály Csizmadia megfogalmazásában felölelte volna a táj- és népkutatásokat, beleértve az etnográfiai és szociológiai kutatásokat is, a „jogi népélet etnográfiai” kutatását, valamint a népi közvélemény-kutatásokat is. A Szociográfiai Intézet Bélapátfalván, Pétervásárán (1948) és Ivádon (1949) szervezett falukutatást. Pétervásárán Csizmadia Andor mellett Tóth Zoltán György jogakadémiai tanársegéd, valamint a joghallgatók közül Kulcsár Kálmán, Acsády György és Ráczi Gabriella volt a jogszokásgyűjtő munkacsoport tagja.²¹ A gyűjtőmunka eredményei azonban már nem jelenhettek meg: a katolikus jogakadémia 1949-ben megszűnt, a munkaközösség feloszlott, a diákok más-más egyetemeken fejezték be tanulmányaikat. Az Ivád és Pétervására jogéletről összegyűjtött anyagát Csizmadia Andor csak évtizedekkel később, 1973 és 1983 között publikálta a *Heves megyei Levéltár Közleményeiben*.²²

A formálódó jogi néprajz szempontjából érdemes kiemelni, mit is jelentenek ezekben a kutatásokban a jogi hagyományok, a jogszokások, a jogélet. Jogi hagyományok alatt Csizmadia elsődlegesen a szokásjogot érti, és azt hangsúlyozza, hogy a jogi hagyományok megőrzendő értéket jelentenek, a folytonosságot képviselik. Álláspontja szerint sem a külföldi példák, sem a legfrissebb szakirodalom alapján végrehajtott felülről jövő kodifikáció nem képes azokat helyettesíteni.²³ Csizmadia szerint a szokásjog mellett a jogszokások is a jogrendszer, a jogélet szerves részét képezik. Ezek megismerése nélkül nincs hatékony jogalkotás és jogalkalmazás, a köz igazgatásához feltétlen szükséges megismerésük. Hogy miként ismerhetők meg a jogszokások, a joggyakorlat, arról Csizmadianak konkrét elképzelése volt. A jogi hagyományok, mint a jogi reformok korlátai Magyarországon a XIX. században című, a *Jogtudományi Közlönyben* megjelent cikkében sajnálattal jegyzi meg, hogy Mattyasovszky Miklós századelőn folytatott öröklésjogi jogszokásgyűjtése kizárólag kérdőíveken alapul.²⁴ Csizmadia a terepkutatás, a falukutatás elsődlegességét hangsúlyozza. Az

²⁰ Uo.; SZECSKÓ Károly: *Csizmadia Andor egri évei*. 63.752/1943. V. K. M. számú rendelet

²¹ CSIZMADIA Andor: Ivád község és az ivádiak a feudális kor hanyatló szakaszában. Nemzetiségi és birtoktörténeti kép. *Archivum. A Heves megyei Levéltár Közleményei*, (VIII.) 1979. 31. p.

²² Uo. 5–34. p.; Úó: Ivád jogélete. *Archivum. A Heves megyei Levéltár Közleményei*, (IX.) 1979. 34–61. p.; Úó: Pétervására jogéletéből. *Archivum. A Heves megyei Levéltár Közleményei*, (XI.) 1983. 64–81. p.

²³ CSIZMADIA Andor: A jogi hagyományok, mint a jogi reformok korlátai Magyarországon a XIX. században. *Jogtudományi Közlöny*, (XXXIV.) 1979. 1. sz. 30–40. p.

²⁴ Uo.

egri intézetben is erre helyezte a hangsúlyt. Az ivádi terepmunkája alapján egy általa „szokás-hagyomány komplexumnak” nevezett jelenséget írt le, mely az ivádiak életét irányítja. Kutatásai során azt tapasztalta, hogy az ivádi közösség életében rendkívül erős irányító szerepet játszottak a hagyományok és az ezek nyomán kialakult szokások: „A szokások szabályozták, szinte a legutóbbi időig az ivádi ember életét, munkáját, magatartását, gyakran joggá is merevültek s ilyenkor kötelező erejűvé váltak az ivádi emberre, feltéve, hogy a feudális államhatalom valamilyen formában elismerte s gyakorlatában (legtöbbször bírói gyakorlatában) alkalmazta. A legtöbb ivádi szokás mégis megmaradt az állandóan követett magatartásnál, s feudális jog elismeréséig nem jutott el. Nem is volt szüksége rá, mert nem jogi vonatkozású kérdést, magatartást szabályozott, s megtartása felett itt nem a feudális állam joga, hanem a hagyományok által irányított közvélemény őrködött. A közvélemény pedig jogi kényszereszközök nélkül is tud elítélni és helyes magatartásra bírni, mintahogy a nemzeti, törzsi társadalomban is tudta a közösség, kényszereszközök alkalmazása nélkül is a közösség tagjának magatartását irányítani.”

A szokásoknak és köztük a jogszokásoknak ez a komplex megközelítése a Csizmadia által többször hivatkozott Fél Edit kutatói programjának hatását tükrözi. Csizmadia még Magyary kutatásaiból ismerte Fél Edit munkásságát. Fél Edit (1910–1988) Györffy István és Bátky Zsigmond tanítványaként kapcsolódott be a Magyary Zoltán által szervezett tatai kutatásba. Bátky szülőfalujában, Kocson megtelepedve folytatott vizsgálatokat. Az volt a feladata, hogy „egy társadalmi rétegek, vagyoni rétegek, társadalmi csoportok szerint tagolt állapotrajzot” készítsen.²⁵ Kutatómunkájának eredményeit a *Közigazgatás és az emberek* egy fejezetében, valamint később önálló monográfiában tette közzé *Kocs 1936-ban* cím alatt.

Csizmadia 1948-ban a Szociográfiai Intézet igazgatójaként felvette a kapcsolatot Fél Edittel, és meghívta, hogy tartson előadást az intézet előadás-sorozatában, mely a palóc népi kultúrával, hagyományokkal és szokásokkal foglalkozott.²⁶ A meghívott előadók közül Kresz Mária a palócok népi életformájáról, Dégh Linda a változáskutatás problémáiról vállalt előadást. Fél Edit *A nagycsalád és jogszokásai a palócoknál*, Timaffy László *A palóc-föld mezőgazdasága*, Palotay Gertrúd *A palócok népviselete*, Soproni Olivér pedig a *Törökvilág Egerben* címmel tartott előadást.

²⁵ FÉL Edit: Összegző visszatekintés a paraszti társadalom kutatására. In HOFER Tamás (szerk.): *Régi falusi társadalmak. Fél Edit néprajzi tanulmányai*. Pozsony, 2001. 380. p. Fél Edit 1936 nyarán három hetet töltött Kocson, majd oda télen további két hétre visszatért. (MAGYARY Zoltán – KISS István: *Közigazgatás és az emberek. Ténymegállapító tanulmány a tatai járás közigazgatásáról*. Budapest, 1939. 20–21. p.)

²⁶ MTA Kézirattár, Csizmadia Andor levelei Fél Editnek. Eger, 1948–1949. 9. db. Ms 2011/386–394

Fél Edit 1949. március 22-én megtartott előadása a résztvevők szerint nagyon jól sikerült. A kutatócsoport tagjai Csizmadia, Kulcsár Kálmán, Acsádi stb., Tóth Zoltán György azt írják Fél Edinek egy képeslapon, hogy előadásának szövegét másolják, „Gusztáv barátunktól, a bánatos lovagtól elkértük előadását, mert nem volt elég a palócokat egyszer hallani, meg akartuk azokat emésztetni”. Idézőjelben így folytatódik „Egerben a professzorok facipőben járnak, s több oktávval ünnepelek” Kézcsók utóirat: „Igaz, hogy az újabb előadóknak már csak olyan feltétel mellett adnak szállást, ha megígérik, hogy 9 óráig hazatérnek. ... így a hajnali etno-szociológiai vizsgálatok megszakadnak.”²⁷

A kollegalitás az egri intézet kapcsán nem csupán a „hajnali etno-szociológiai vizsgálatokban” mutatkozik meg. Az egri intézet kiadványai megjelenésekor a népi jogélet kutatói tollat ragadtak. Tárkány Szücs Ernő lapjában, a *Puszták Népe*-ben hívta fel a figyelmet Csizmadia kötetére²⁸; Tóth Zoltán György könyvét pedig az *Ethnographiában* ismertette. Mészáros Lászlóra, a kalotaszegi jogszokásgyűjtés aktív résztvevőjére hárult a feladat, hogy a *Puszták Népe*-ben bemutassa a barkók öröklési szokásait tárgyaló kismonográfiát. Mészáros László Tóth könyvét „a felszabadulás óta megindult első tényleges gyűjtőmunka” eredményeként jellemezte. Hangsúlyozta, hogy a „felszabadulás óta” nehezebb feladat előtt áll a népi jogéletkutató, mint annak előtte, mivel az egész magyar társadalom, így a jog is gyökeres változáson ment keresztül, és ez a változás a „tudományunk számára érdekes és a változás-kutatás számára értékes elindulási alap adatait nehezebben megközelíthetővé tette”.²⁹

Látnunk kell, hogy ez a szakmai szolidaritás kölcsönös volt. Csizmadia a kezdetektől segítette Tárkány Szücs Ernő munkáját: Tárkány Szücs kutatásai első eredményeit a kolozsvári *Hitel*, és az abban az időben Csizmadia Andor által szerkesztett *Kolozsvári Szemle*³⁰ hasábjain tehette közzé. Itt adhatott hírt a kalotaszegi jogszokásgyűjtésről, és itt jelent meg Jogi elemek a kalotaszegi népmesékben című munkája is.³¹

Később Csizmadia lektorálta Tárkány Szücs Ernő 1961-ben megjelent *Vásárhelyi testamentumok* című monográfiáját, melynek – idézem Csizmadiaét – „kandidátusi disszertációként való elfogadásának egyedül az akkori jogi

²⁷ Uo.

²⁸ TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ: Csizmadia Andor: A szociográfiai alapismeretek vázlata. (Eger, 1947). Ismertetés. *Puszták Népe*, (III.) 1948. 3. sz. 227. p. Az *Ethnographiában* a Szociográfiai Intézet megalakulásáról név nélkül jelent meg egy tudósítás. *Ethnographia*, (LVIII.) 1947. 343. p.

²⁹ MÉSZÁROS LÁSZLÓ: Tóth Zoltán György: A barkók öröklési jogszokásai. Eger, 1947. Ismertetés. *Puszták Népe*, (III.) 1948. 2. sz. 150–151. p.

³⁰ Negyedévenként megjelenő várostörténeti és városigazgatási folyóirat Kolozsváron. Első száma 1942. december 15-én jelent meg, megszűnt 1944-ben. Szerkesztette Csizmadia Andor és Katona Lajos. A lap főmunkatársa volt Tárkány Szücs Ernő.

³¹ TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ: Jogszokás-gyűjtés Kalotaszegen. *Kolozsvári Szemle*, 1943. 64–70. p.; Uő: Jogi elemek a kalotaszegi népmesékben. *Kolozsvári Szemle*, 1944. 137–145. p.

szakbizottság illetékességi felfogása volt akadálya”.³² Ennek előzménye, hogy Tárkány Szücs Ernő még 1956-ban pályázott először jogtörténetből rendes aspirantúrára. Kérelmét az állam- és jogtudományi aspiránsfelvételi bizottság 1958 májusában a következők miatt utasította el: „nevezett publikációi inkább néprajzi és nem anyira jogtörténeti jellegűek, ezért az általa kutatott terület és aspirantúrájának ügye nem a magyar jogtörténet és nem a jogi tudományok szerves körébe tartozik”.³³ Tárkány Szücs miután újabb felvételi kérelmet nyújtott be, 1962-től 1965-ig volt hivatalos aspiráns. A fennmaradt dokumentumokban nincs nyoma, hogy Tárkány Szücs kezdeményezte volna kandidátussá minősítését, azonban Csizmadia Andor húsz évvel később, az 1981-ben megjelent *Magyar jogi népszokások* című monográfiáról adott bírálatában leírja, hogy Tárkány Szücs aspiránsi tanulmányai befejezését követően a *Vásárhelyi testamentumok* kandidátusi disszertációként való elfogadását kezdeményezte, amit a jogi szakbizottság elutasított³⁴.

Csizmadia ott bábáskodott Tárkány Szücs Ernő *Magyar jogi népszokások* című munkájának 1981-es megjelentetése körül is. Amikor 1982-ben a Jogászszövetség Jogtörténeti Bizottságában Tárkány Szücs bemutatta munkáját, Csizmadia vezette az ülést – ahol már annak a véleményének ad hangot, hogy a monográfia meghaladja a doktori disszertációk felső színvonalát. Ugyanezt képviselte Tárkány Szücs 1983. június 20-án megtartott védésén, ahol bizottsági tagként vett részt (a beteg Bónis György helyett). A védésen a bírálók – Dömötör Tekla, Kulcsár Kálmán és Katona Imre – egyetértettek abban, hogy a benyújtott munka a tudományok doktora cím megadására képesíti a szerzőt. A bizottság elnöke Tálasi István, titkára Hoffmann Tamás, tagjai eredetileg Ferge Zsuzsa és Bónis György, de Bónis helyett a védésen végül Csizmadia Andor vett részt.³⁵

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy Csizmadia Andor jogtörténész és közigazgatási szakember nagy tereptapasztalattal rendelkező gyűjtő volt. További példaként hozható, hogy Imreh István *A törvényhozó székely falu* című munkájáról az *Állam és Igazgatás* című folyóiratban megjelent munkájában is sárközi gyűjtéseire hivatkozik.³⁶ Csizmadia szociális kérdéseket érintő jogi

³² MTA Levéltár, Csizmadia Andor véleménye Tárkány Szücs Ernő Magyar jogi népszokások című doktori disszertációjáról. 2640/3.

³³ Kónya Sándor szaktitkár feljegyzése Erdei Ferenc főtitkár elvtársnak. Budapest, 1961. szeptember 14. MTA levéltár, Tárkány Szücs Ernő jogtudományi aspirantúra 3174/7.

³⁴ Csizmadia Andor véleménye Tárkány Szücs Ernő Magyar jogi népszokások című munkájáról. MTA levéltár 2640/3.

³⁵ Voigt Vilmos több levélben jelezte a bizottság felé, hogy Bónis messzemenően alkalmas a bírálói feladat ellátására, egészségi állapota maximum a bírálat felolvasásában okozna nehézséget, de a bizottság Csizmadia felkérése mellett döntött. MTA Levéltár, Tárkány Szücs Ernő (1921. okt. 13.) 2640/3.

³⁶ CSIZMADIA Andor: A törvényhozó székely falu. *Állam és igazgatás*, (34) 1984. 9. sz. 860–863. p.

néprajzi terepmunkái a Táj- és Népkutató Központ által 1939-től szervezett gyűjtőutak „folytatásaként” ugyanakkor megerősítik, hogy ezek a népi jogélet feltérképezésére szervezett kutatótáborok, kiszállások – annak ellenére, hogy alig tesznek róluk említést a falukutatást és a népi szociográfia történetét áttekintő művek – gyakorlatukkal, eszméikkel, elméletükkel és módszertanukkal integráns részei voltak a korszak falukutató mozgalmának. Csizmadia életművét áttekintve megállapíthatjuk továbbá, hogy a közigazgatásból érkezett, a népi jogéletkutatásba terepmunkásként is bekapcsolódó egy-egy település jogéletét feldolgozó jogász szakemberek munkái megkerülhetetlen részei a hazai jogi néprajzi szakirodalomnak. A Táj- és Népkutató Központ által szervezett gyűjtésbe bekapcsolódott jogászok eredményei, ugyanígy Csizmadia gyűjtőmunkáit nélkülözhetetlen építőkövei a hazai jogi néprajznak. Jelenünkből fájóan hiányoznak ezek a terepkutatások! Hogy mi mindent veszíthet tudományunk ezek hiányában, azt jól illusztrálják Gelencsér József 1980-as évek elején végzett gyűjtőmunkájának három évtized múltán közzétett kimagasló eredményei.³⁷

Kajtár István – a jogi néprajz (újja)születése körül bábáskodó jogi kultúrtörténet

Kajtár István Csizmadia szellemi hagyatékának – köztük a népi jogéletkutatás – gondozója. Kajtár megfogalmazásában a jogi néprajzi – népi jogéleti vonulat fő pillérei Tagányi – Bónis – Csizmadia – Tárkány Szücs Ernő.³⁸ Értelmezésében a jogi néprajz, a jogi hagyományok a jogtörténet szerves részét képezik. Ugyanakkor osztja Csizmadia azon – ha úgy tetszik gyakorlatias – megközelítését, hogy a jog hatékonyságának, a jogtudatnak fontos építőkövei a jogszokások. A *Jogtudományi Közönyben* 1988-ban Visegrády Antallal közösen jegyzett tanulmányban így fogalmaznak: „A társadalom építőkövei a makró- és mikro-közösségek többszörösen összefüggnek a jog hatékonyságával, hiszen közvetítik tagjaik – az alattvalók – felé a jogszabályok előírásait. Ha pedig a társadalom politikai vezetőrétege nem veszi figyelembe az alul létező közösségeket, visszahatásként azok is elhatárolják magukat a felső jogszabályoktól. A történelem folyamán ez megnyilvánulhatott a jogsértőkkel való szolidaritásban, az üldözöttek rejtegetésében, az újító rendelkezésekkel szemben a régi szabályok melletti konok kitartásban. Ez utóbbira az utolsó évszázad népi jogéletéből a

³⁷ GELENCSÉR József: *Székesfehérvár áldásos árnyékában. Sárkeresztes népi jogélete 1867–1959.* Szent István Király Múzeum Közleményei, 57. Székesfehérvár, 2018.; *Uő: Népi jogélet a Káli-medencében.* Szent István Király Múzeum Közleményei, 65. Székesfehérvár, 2019.

³⁸ KAJTÁR István: A népi jogéletéről Makón (1781–1821). *Jura*, (XV.) 2009. 1. sz. 238–249. p.

házközösség, a föld zálogba adásának fennmaradása lehet példa, vagy a telek-könyv huzamos negligálásának jelensége.”³⁹ Kajtár professzor jogi kultúrtörténeti kutatásaival intézményt teremtett;⁴⁰ ugyanakkor azzal, hogy tevékeny szerepet vállalt a Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport életrehívásában, a hazai jogi néprajz számára is történelmi esélyt adott. A jogi kultúrtörténet és jogi néprajz ily szoros együttműködése, ha úgy tetszik, szimbiózis, kimondhatjuk, magyar sajátosság: a jogi néprajz a jogi kultúrtörténet farvizén férkőzhetett a jogtudomány és a jogtörténet közelébe. A kutatócsoport könyvsorozatában megjelent publikációk mostanra bizonyítják, hogy nem érdemtelenül.⁴¹ Kajtár István véleménye szerint a kutatócsoport megalakítása szervezeti keretet jelenthet a továbblépésre, ugyanakkor fogalmi tisztázást hozhat „egyrészt a jogi néprajz, a jogi etnográfia, jogi népéletkutatás, másrészt a jogi kultúrtörténet, jogi szimbolika, rituálé között.”⁴²

Kajtár István a kezdetektől aktívan közreműködött a kutatócsoport szakmai munkájában, sőt, a tanítványa, Nagy Janka Teodóra által szervezett bölcskei kontrollvizsgálaton való részvételével a jogi néprajzi terepmunkába is bekapcsolódott. Ahogy Csizmadia a kezdetektől támogatta Tárkány Szücs jogszokáskutató munkáját, Kajtár István is bábáskodott Nagy Janka Teodóra jogi néprajzi tudományos és tudományszervező tevékenysége körül. Nagy Janka Teodóra makói kötetéről készült recenziójában így fogalmaz: „Egy-egy tudományág nemzedékek során (vagy több nemzedék múltán) igényli, kitermeli az újabb, széles spektrumon vizsgálódó összefoglaló munkát. Erre is figyelemmel ajánljuk az ismertetett tanulmányt a jogi népélet-kutatás, a jogi kultúrtörténet szerelmeseinek, hiszen igencsak kívánatos, hogy ilyen pillérekre (mint a Makó

³⁹ KAJTÁR István – VISEGRÁDI Antal: Jogtörténeti és jogelméleti adalékok a jog hatékonyságához. *Jogtudományi Közlemény*, (XLIII.) 1988. 9. sz. 497–503. p. (különösen: 503. p.)

⁴⁰ KAJTÁR István: A jogi kultúrtörténet a Pécsi Műhelyben. In NAGY Janka Teodóra (szerk.): *Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére* (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1). Szekszárd, 2014. 57–63. p.

⁴¹ A Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi kutatócsoport tevékenységéről részletesebben lásd www.jogineprajz.hu ill. NAGY Janka Teodóra: A Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport szakmai munkája (2011–2016). In NAGY Janka Teodóra (szerk.): *Szokásjog és jogszokás I–II.* (Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 2). Szekszárd, 2016. 388–392. p. Valamint: NAGY Janka Teodóra – SZABÓ Ernő: Tárkány Szücs Ernő szellemi hagyatéka: a 10 éves Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport. In NAGY Janka Teodóra – BOGNÁR Szabina – SZABÓ Ernő (szerk.): *Száz plusz tíz: jubileumi kötet: Tárkány Szücs Ernő (1921–1984): Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport (2011–2021)* [Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 10.]. Szekszárd, 2021. 405–422. p.

⁴² KAJTÁR István: A jogi kultúrtörténet a Pécsi Műhelyben. In NAGY Janka Teodóra (szerk.): *Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére* [Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 1.]. Szekszárd, 2014. 63. p.

jogélete) épüljön a hivatkozott megújított szintézis.”⁴³ Megállapítása híven tükrözi az egész tudományszakért érzett felelősségét.

Zárógondolatként megállapíthatjuk, hogy az itt vázlatosan áttekintett két jogtörténeti életmű megerősíti azt a felvetést, hogy „a jog kulturális holdudvarába” kétségtelenül beletartoznak a jogi néphagyományok; megismerésük nélkül nem teljes jogéletünk. A két nemzetközileg ismert jogtörténeti néprajztudományt gazdagító eredményeinek számbavételével reményeim szerint sikerült felhívni néprajzosaink figyelmét két olyan kutatói teljesítményre, melyek nélkül tudományterületünk szegényebb lenne. Ezt meghaladóak ambícióim jogtudósaink, jogtörténészeink kapcsán: bízom abban, hogy az itt leírtak kellően bizonyítják, hogy a jogi néprajzi érdeklődés nem a „kis színes, hobbi” kategóriába sorolandó, sokkal inkább komoly, rendszereken átívelően is elvitathatatlan szakmai eredményeket produkáló kutatói paradigma és értékválasztás. Csizmadia Andor és Kajtár István is fontos lépéseket tett a jogi néprajz intézményesítése érdekében, s mindkettőn figyelmet szenteltek arra is, hogy a népi jogi kutatásokat örökösen hagyják kedves tanítványukra, így gondoskodva a jogi néprajzi kutatások jövőjéről.

⁴³ KAJTÁR István: A népi jogéletről Makón (1781–1821). *Jura*, (XV.) 2009. 1. sz. 238–249. p.